

שאלה של גנטיקה – על משמעויות הקשר הגנטי והעדרו במשפחה הלהט"בית

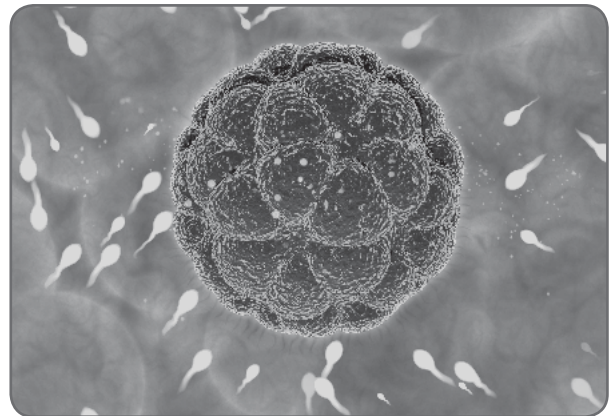
אילן טבק-אבירם

תקציר

ובמקום רעשי רקע של טבע פראי נשמע צפצוף המוניטור, אך החוויה בבסיסה נותרה אותה חוויה משחר ההיסטוריה האנושית. האומנם?

מהפכה של ממש התרחשה בשנים האחרונות בטכנולוגיית הפרייון, והיא עדיין בעיצומה. במסגרת מהפכה זו, אותה סצנה סטריאוטיפית של לידה, סצנה שמקפלת בתוכה את תמצית ההמשכיות של הקיום האנושי, קיבלה תצורות חדשות שהיו, רק לפני מספר עשורים, בדיוניות ובלתי מתקבלות על הדעת. ההורים המחבקים כבר לא חייבים להיות בהכרח גבר ואישה, אלא יכולים להיות שני נשים, שני גברים, אישה יחידנית, גבר יחידני ועוד צירופים אחרים (שני גברים ואישה, שתי נשים וגבר וכו'). המהפכה הרפואית-טכנולוגית התרחשה במקביל למהפכה חברתית דרמטית בתחום זכויות קהילת הלהט"ב ושינוי משמעותי בקבלה החברתית של מי שהעדתם המינית אינה בהכרח הטרוסקסואלית. הללו חדלו לקבל תווית פתולוגית עם ביטול סעיף ההומוסקסואליות ב-DSM-III בשנת 1973, ובהדרגה "יצאו מהארון" אל חיים חופשיים ופתוחים, מוגנים יותר ויותר על ידי מערכת חוקית-משפטית ששומרת על חירותם. שתי המהפכות המשמעותיות הללו, בתחום רפואת הפרייון ובשדה החברתי-חוקי, התרחשו באופן בלתי תלוי וללא קשר. רפואת הפרייון התפתחה במקורה על מנת לתת מענה לכל הזוגות הטרוסקסואליים חשוכי הילדים ולאפשר להם לממש את כמיהתם להפוך להורים לעיתים גם בשלהי גיל הפרייון. אולם המהפכה החברתית של קבלת הלהט"ב, שהתרחשה במקביל, יצרה הזדמנות חסרת תקדים של שילוב ידיים בין שתי התנועות המהפכניות. כך, האפשרות להפוך להורים הורחבה לא רק לזוגות הטרוסקסואליים שבעיית פרייון מונעת מהם להביא ילדים לעולם, אלא לכל מי שאינו יכול להביא ילדים

בקרב משפחות מקהילת הלהט"ב הבאת הילדים לעולם מחייבת היעזרות בתרומה של זרע או ביצית וכרוכה בהעדר זיקה גנטית בין אחד ההורים לבין הילד. המאמר סוקר את ההשפעות האפשריות השונות של הקשר הגנטי והעדרו בתוך המשפחה הלהט"בית תוך מתן דוגמאות מהקליניקה. במסגרת טיפולים, הדרכות וסדנאות פגש כותב המאמר מאות זוגות הורים מיועדים והורים לילדים דרך פונדקאות, תרומת ביצית או תרומת זרע. המאמר מביא ציטוטים נבחרים מתוך העבודה הקלינית, תוך טשטוש והסתרת פרטים מזהים.

בכי חד של תינוק מפלח את חדר הלידה. חיים חדשים ברגע זה החלו. זוג הורים טרוטי עיניים מחבק את הצאצא החדש ובעיניהם דמעות של התרגשות. מתבוננים, חשים ומתקרבים לראשונה למי שמעתה קשור אליהם בעבותות שאינם ניתנים לפרימה. סצנה דרמטית, אך גם נטועה עמוק בטבע האנושי. התפאורה אולי השתנתה עם השנים,

ד"ר אילן טבק-אבירם הוא פסיכולוג קליני מומחה, מטפל בשירות הציבורי (המרפאה לגיל הרך, רמת חן, שירותי בריאות כללית) ובקליניקה פרטית ברמת השרון, מעביר סדנאות והרצאות בנושאי הורות להט"בית והורות דרך פונדקאות במסגרות שונות בקהילה וכן הרצאות והשתלמויות לאנשי מקצוע בתחום הטיפול במשפחות החדשות. ilan.aviram@gmail.com

רק מקשר גנטי אלא גם כתוצאה מנשיאת הריון. נשיאת הריון הוא תהליך ביולוגי מורכב שכיום אינו בהכרח מצריך שימוש בביצית של האישה הנושאת את ההריון. אצל נשים שנעזרות בתרומת ביצית אך נושאות את ההריון בעצמן, למשל, מתקיים אפוא קשר ביולוגי למרות העדר הקשר הגנטי בין לבין תינוקן. למרות הצורך להבחין בין המשמעויות השונות של המושגים "גנטי" ו"ביולוגי", בחלק מציטוטי ההורים שאביא השימוש במושג ביולוגי מתייחס לנושא הגנטי, כפי שמקובל בשיח הציבורי.

אם במשפחה ה"מסורתית", המושתתת על זוגיות בין גבר ואישה, קיימת הנחת יסוד כי קיים קשר גנטי בין ההורים לבין ילדיהם (מלבד במקרים יוצאים מן הכלל של היעזרות בתרומה של זרע או ביצית או אימוץ), בהורות של בני זוג מאותו המין שאינה מושגת דרך אימוץ אלא דרך הפריה, תוך היעזרות בתרומת תאי רבייה (זרע או ביצית), מתקיימים לעולם שני תנאים מרכזיים וייחודיים:

התנאי הראשון הוא שלכל ילד שנולד במשפחה יכול להיות קשר גנטי רק לאחד משני ההורים, מכיוון שהילד הוא יציר חיבור בין תאי הרבייה של אחד ההורים עם תאי רבייה של תורם או תורמת חיצוניים לזוגיות (תורם זרע במקרה של זוג נשים או אישה יחידנית ותורמת ביצית במקרה של זוג גברים או גבר יחידני). נראה שטכנולוגיית הפריה כבר עושה צעדי ענק בכדי לבטל גם את המגבלה הזו, וכבר הושגה היכולת ליצור עובר משני תאי זרע שונים ומביצית, אך לעת עתה זוהי התפתחות שאינה מיושמת על רקע שאלות אתיות כבדות משקל (Suter, 2015).

התנאי השני מקורו בעובדה שאחד המקורות הגנטיים של הילד או הילדה הוא גורם מחוץ לתא המשפחתי (תורם הזרע או תורמת הביצית). זהו גורם שמעורר שאלות ותהיות רבות לגבי מקומו בסיפור המשפחתי ובחיי המשפחה – הנפשיים והקונקרטיים כאחד. נושא זה, מרתק בפני עצמו, לא יידון במאמר הנוכחי.

משמעות הקשר הגנטי הלכה למעשה

רבות מדובר כיום על הכמיהה להורות ועל זכות להורות. נראה שבדור הנוכחי הולכת ומתרחבת ההכרה כי לכל אדם יש זכות בסיסית להפוך להורה, גם אם הוא סובל ממוגבלות או שייך לקבוצת מיעוט (זפרן, 2015). מעבר

לעולם באמצעות קיום יחסי מין, גם אם לא על רקע בעיה פיזיולוגית, אלא על רקע העדפה מינית שונה או בחירה לחיות שלא בזוגיות.

הדת והמסורת היהודיים מדגישים את חשיבות קשר הדם, ככזה המבטיח את המשכיותו של העם היהודי. אסון השואה, שהביא לקטיעתן של שרשראות גנטיות רבות, המחיש כי "דם סמין ממים" והטיל וממשיך להטיל אחריות על מי ששרדו ועל צאצאיהם להמשיך את אילן היוחסין

אל מבנה המשפחה המסורתי של אמה (אישה), אבא (גבר) וילדים, הצטרפו מבנים משפחתיים חדשים, אשר מאתגרים ומצריכים עדכון לא רק של ספרי החוקים, הטפסים הברוקרטיים ואירועי יום המשפחה במערכת החינוך, אלא גם של התיאוריות הפסיכולוגיות הקלאסיות, שהושתתו על מבנה המשפחה הקלאסי, היחיד שהיה

אפשרי עד לעת האחרונה. קיימים היבטים פסיכולוגיים רבים ומרתקים לתצורות האפשריות של התא המשפחתי, כגון משמעות קיומן של דמויות הוריות ממין אחד ולא משני המינים, משמעות קיומו של הורה אחד ומשמעות השונות של התא המשפחתי עבור הילדים הגדלים בו (טבק-אבירם, 2011). עם זאת, מאמר זה יתמקד בהיבט מרכזי אחר הקשור לשייכות הגנטית. בהזדמנות זו ארצה לדייק ולהבחין בין שני מושגים שונים, אשר השימוש בהם

הוא לעיתים שימוש חופף בשיח הציבורי ובשיח המקצועי אך האבחנה ביניהם חשובה. המושגים הם "קשר ביולוגי" ו"קשר גנטי". קשר גנטי בין הורה לילד מתקיים כאשר הילד נוצר מזרע או מביצית של ההורה ולפיכך הילד חולק את אותו המטען גנטי של ההורה. הקשר הביולוגי הוא מונח רחב יותר מקשר גנטי שכן הוא יכול להיווצר לא

סבו וסבתו המאמצים ואף לא את אחיו המאמצים. התפיסה בדבר חשיבות הקשר הגנטי שמוטמעת עמוק בהתייחסות הדתית והמשפטית מחלחלת היטב אל החברה שבה אנו חיים, וכך, למשל, נוצר מצב שהקשר הגנטי מנוסח לא פעם כאסמכתא אולטימטיבית ל"בעלות" של ההורה על ילדו.

"בכל פעם שאנחנו מטיילות ברחוב יחד עם העגלה, אנשים מגלים הרבה עניין וסקרנות ודבר ראשון השאלה שהם שואלים אותנו היא - 'של מי התינוק?', אנחנו עושות את עצמנו לא מבינות, למרות שמאוד ברור לנו למה הם מתכוונים ועונות להם 'שלנו'. חלק מסתפקים בתשובה אבל אחרים ממשיכים להתעקש 'לא, אבל מי ילדה אותו'. זה כל כך מרגיז שאנשים מרשים לעצמם להיכנס לפרטים כל כך אינטימיים שלנו". (אם לא ביולוגית/גנטית לילדה שנולדה מתרומת זרע לזוג נשים)

בחייה השגרתיים של משפחה, חלוקת התפקידים שבין ההורים אינה מתבצעת לפי הפרמטר הגנטי, אלא בהתאם למשתנים אחרים, ברובם אישיותיים

חשוב להדגיש כי בקרב מרבית הזוגות מקהילת הלהט"ב, המגדלים ילדים שהגיעו לעולם באמצעות תהליכי הפריה, התחושה הכללית היא כי בחיי המשפחה בפועל השפעת השאלה הגנטית אינה מכרעת ועל פי רוב נדחקת לשוליים, וכי העיסוק בכך הוא בעיקר סביבתי ופחות נובע מהתא המשפחתי הגרעיני. בחייה השגרתיים של משפחה, חלוקת התפקידים שבין ההורים אינה מתבצעת לפי הפרמטר הגנטי, אלא בהתאם למשתנים אחרים, ברובם אישיותיים. תחושה זו אינה מפתיעה על רקע ממצאים קודמים בדבר העדר השפעה של הזיקה הגנטית על הקשר ההורי בקרב הורים הטרוסקסואליים (Golombok, Murray, Jadva, 2006, Lyckett, MacCallum, & Rust), וכן על רקע ממצאים עדכניים כי הורים להט"בים מגלים שביעות רצון גבוהה ורגשות שליליים מועטים בנושא הזיקה הגנטית של אחד מהם לילדים (Blake, Carone, Raffanello, Ehrhardt & Golombok, 2017).

"כשהיא בוכה בשלוש בלילה, אנחנו לא מתעוררות שתינו וחושבות - המממ. של מי היא ביולוגית? ולפי זה ניגשות למיטה שלה. זה ממש לא עובד ככה. אין בינינו שום הבדל ברמת הקשר והתפקוד היומיומי כאמהות". (אם לילדה

לכך, נראה כי הולכת ומתבססת ההכרה בכך שלכל אדם יכולה להיות כמיהה לגיטימית להיות הורה גנטי ולממש את כמיהתו להמשכיות גנטית. נראה, כי נושא הקשר הגנטי טעון במשמעויות רבות ברבדים רבים, אשר יש לסקור אותם על מנת להבין את כובד המשקל של הסוגיה. במעגל הרחב יותר של ההקשר החברתי סביבתי ניתן למצוא את ההתייחסות הדתית והמשפטית לסוגיית קשר הדם, אשר הוא הקשר הגנטי בין הורים לצאצאיהם. הדת והמסורת היהודיים מדגישים את חשיבות קשר הדם, ככזה המבטיח את המשכיותו של העם היהודי. אסון השואה, שהביא לקטיעתן של שרשראות גנטיות רבות, המחיש כי "דם סמיך ממים" והטיל וממשיך להטיל אחריות על מי ששרדו ועל צאצאיהם להמשיך את אילן היוחסין על מנת להבטיח את ההמשכיות (דונת, 2010).

"בתור בן יחיד להורים ניצולי שואה, מבוגרים, שלא נשאר להם זמן רב לחיות, הרגשתי שמוטלת עלי אחריות להביא להם נכד ביולוגי, גנטי, כדי שיוכלו לסיים את חייהם בידיעה שהשאירו כאן משהו". (אב הומו לתינוק שנולד מפונדקאות, מתאר את המשמעות של המשכיות השושלת הגנטית בהקשר של טראומת השואה)

גם מערכת המשפט הישראלית מעניקה לזיקה הגנטית בין הורה לילדיו חשיבות ראשונה במעלה בקביעת הקשר ההורי המשפטי, שעל פיו מקבלים ההורים והילדים הכרה רשמית מן המדינה, קודם כול, על בסיס זיקה גנטית בין ההורה וילדו. כאשר זוג גברים עובר תהליך פונדקאות בחו"ל, לדוגמה, וחוזר לישראל עם התינוקת, זכאותה לאזרחות ישראלית נקבעת על בסיס בדיקה גנטית לאבהות המתבצעת במעבדה לסיווג רקמות. ההורה שאינו גנטי, נדרש לעבור תהליך משפטי של הוצאת "צו הורות" על בסיס הוכחת הזיקה בינו לבין ההורה הגנטי ובין לבין הילד. זהו תהליך מזוהז יותר וחודרני פחות, בהשוואה לתהליך הוצאת צו אימוץ עבור ההורה הלא גנטי, שהיה מקובל בעבר במקרים כאלה, ואשר דרש גם קבלת תסקיר סוציאלי של השירות למען הילד.

"מצאתי את עצמי בבית המשפט לענייני משפחה, מוקף באנשים שמחפשים רק דרך להתחמק מהאחריות ההורית שלהם, ואני, האבא של הילד שלי, נדרש לקבל אישור על היותי אב רק בגלל שאני לא האבא הגנטי". (אב לא גנטי לילד שנולד מפונדקאות מתאר את תהליך הוצאת צו ההורות)

היבט חוקי נוסף שמדגיש את עליונות הקשר הגנטי היה חוק הירושה, שעד תיקונו בשנת 2012 הפלה בין זכויות הירושה של ילדים ביולוגיים או גנטיים וילדים מאומצים. כלומר, עד תיקון החוק ילד מאומץ לא יכול היה לרשת את

שנולדה מתרומת זרע לזוג נשים)

עם זאת, נראה כי לא ניתן להתעלם מצל מסוים שמטיל הנושא הגנטי על חיי הנפש במשפחה הלהט"בית נוכח מרכזיותו בשיח החברתי שמסביב לתא המשפחתי. על כן קיימת חשיבות להתייחס למרכיביו של צל זה ולהבינם.

משמעויות רגשיות של הקשר הגנטי

כאשר בוחנים את ההשפעות הרגשיות האפשריות של קיום קשר גנטי בין אחד ההורים לבין הילד ושל העדרו במקרה של ההורה השני, יש להתייחס באופן נפרד לכל אחד מן ההורים, שחווה חוויה שונה.

ההורה הלא גנטי נמצא מלכתחילה, אפילו במובן הסמנטי, במצב של מגננה וחוסר בהירות. במקורה, ההתייחסות הלשונית אליו הייתה כאל "הורה חורג", הגדרה שלמרבה המזל נזנחה. אולם גם ההגדרה הבסיסית של ההורה כ"לא גנטי" או "לא ביולוגי" היא הגדרה על דרך השלילה, שמקבעת את משמעות ההעדר במקום לצקת תוכן במה שמתקיים. נעשו ניסיונות רבים למצוא מונח אשר יגדיר את ההורות הלא גנטית על דרך החיוב, כגון הורה פסיכולוגי, הורה סביבתי, הורה מגדל, הורה משפטי, הורה שלוב והורן (מונח שהוטבע על ידי ארגון "משפחה חדשה"), אך נראה כי אף מושג לא מיטיב לתאר את המציאות הרגשית והמעשית בהצלחה. נותרנו אפוא עם "הורה לא גנטי או ביולוגי". נראה כי באופן אוטומטי, ההתייחסות על דרך השלילה יוצרת תחושה של נחיתות ואף איום פסיכולוגי על תקפות ההורות וחוזקה. לא פעם, תחושת ההתגוננות הזו אף מביאה להתנהלות הורית מפצה של אקטיביות יתר על מנת להשקיט את החרדות מפני ניתוח הקשר ההורי בהעדר הזיקה הגנטית, במעין תגובת היפוך.

"בכל פעם ששואלים את השאלה הזו (מי ההורה הגנטי) אני מתכווץ, ומרגיש שהנה עוד פעם יסתכלו עלי אחרת, במבט קצת עקום, כאילו היא לא באמת שלי, אני בולע את הרוק וישר בודק לה את החיתול, גם אם אין בזה צורך. שמתי לב שזה קורה אוטומטית, כאילו אני רוצה להראות איזה אב מסור אני, להסיר כל ספקות". (אב לא גנטי לילדה שנולדה בהליך פונדקאות)

לעיתים, החרדה מפני ערעור על תוקף ההורות אינה רק מפני השגות של הסביבה, כי אם גם מפני תחושות של הילדים עצמם. חרדה כזו עולה כאשר ילד יכול להביע באופן התפתחותי טבעי את העדפתו כלפי ההורה השני (הביולוגי במקרה זה), אך הפרשנות של ההורה הלא ביולוגי לביטויים אלה תהיה חרדתית והשלכתית, ותחמיץ את ההיבט

ההתפתחותי הבריא שבה.

"פעם נסענו באוטו אחרי שלא הרשיתי להן לקנות גלידה, הן מאוד כעסו ואמרו לי 'את בכלל לא אמא שלנו, רק אמא ש' היא האמא שלנו, לכי לבית אחר'. עלה לי גוש כואב בגרון. הרגשתי שאולי הן באמת מתכוונות לזה כי לא ילדתי אותן". (אם לא ביולוגית לשתיה שנולדו מתרומת זרע לזוג נשים)

חרדה מפני ערעור תוקף ההורות יכולה ליצור גם חרדה מפני דמותו של הגורם החיצוני שיש לו זיקה גנטית לילד – תורם הזרע או תורמת הביצית. מבחינה משפטית-חוקית, אין כל אפשרות עתידית ליצירת קשר הורי בין ילד לבין התורם הגנטי שלו. נוסף לכך, נמצא כי מבחינה רגשית ילדים שנולדו לאבות הומואים מתרומת ביצית גילו עניין מועט בדמות התורמת (Carone et al., 2018). עם זאת, עדיין ניתן למצוא ביטוי של חרדה קמאית מפני "סיטואציית מרקו" (על שם דמות מתוך הספר "הלב" של דה אמיצ'יס, ילד היוצא למסע מעבר לים בחיפוש אחר אמו). במסגרת חרדה זו ההורה חושש כי הילד יבטא רצון להתאחד עם הדמות עמה מתקיימת זיקה גנטית. חרדה זו יכולה להוות גם מרכיב בהחלטה אם לבחור בתרומה אנונימית (במקרים שבהם יש אפשרות בחירה כזו, כמו בתרומת ביצית בארצות הברית) ואם להיפגש עם התורם או התורמת ולהכירם (Wyverkens, Provoost, Ravelingien, & De Sutter, Pennings, & Buysse, 2014).

"נוח לי יותר שהתורם אנונימי ואין דרך למצוא אותו. אני יודעת שזה לא רציונלי וטיפשי אבל לפעמים אני פוחדת שכשהוא יגיע לגיל ההתבגרות הוא ירצה למצוא את אבא שלו ויזרוק אותי". (אם לא גנטית לילד מתרומת זרע שנולד לזוג נשים)

נראה כי מעמד ההורה הלא גנטי יכול ליצור חוויה של פגיעות נרקטיסטית (מילר, 2000). הפגיעות הנרקטיסטית עלולה להתבטא ברידה בערך העצמי, לא רק על רקע התפיסה החברתית של ההורות הזו כחסרה ופחותה, אלא גם על רקע קונסטלציה רפואית שהביאה לכישלון בתהליך הפריון כתוצאה מבעיה בזרע או בביצית של ההורה. מימוש ההורות הגנטית נחווה כסוג של הוכחה לנשיות או לגבריות, ואי מימושה על רקע רפואי, מייצר חוויית פגיונות. כך למשל מתאר אב לא גנטי לתאומים את תחושותיו על רקע אי ההצלחה של ניסיונותיו להפוך להורה גנטי:

"אחרי שבעה ניסיונות כבר לא נותרו במרפאה יותר עוברים מ'שלי' וידענו שאין לנו יותר אפשרות כלכלית להמשיך ולנסות. הרופא התנצל ואמר שזה בטח לא קשור לאיכות הזרע שלי אבל זה לא עזר לי להרגיש יותר טוב. הרגשתי

ההורה הלא גנטי נמצא מלכתחילה, אפילו במובן הסמנטי, במצב של מגננה וחוסר בהירות ... לא פעם, תחושת ההתגוננות הזו אף מביאה להתנהלות הורית מפצה של אקטיביות יתר על מנת להשקיט את החרדות מפני ניתוץ הקשר ההורי בהעדר הזיקה הגנטית, במעין תגובת היפוך

בחירה להיות הורה גנטי

נוכח התנאי הראשון, המונע משני ההורים במשפחה הלהט"בית להיות קשורים בו-זמנית בקשר גנטי לילדם, מתקיים שלב בתהליך קבלת ההחלטה על ההורות ועל פרטי ההפריה שבו צריכים ההורים המיועדים לקבוע מי משניהם או משתייהן יהיה ההורה הגנטי. אופן קבלת ההחלטה וטיבה יכולים להעיד רבות על המשמעויות שמייחסים ההורים להיבט הגנטי. במקרים שבהם ההורים המיועדים מחזיקים תפיסה המצמצמת את משמעות הגנטיקה ומעצימה את תפקיד הסביבה, הם יחליטו לא פעם לבחור באופן אקראי או להפקיד את ההחלטה בידיהם של גורמי הרפואה, שיבחרו במרכיב שממנו סיכויי הצלחת ההפריה וההיריון גבוהים יותר.

"מבחינתנו זה היה חסר משמעות ולכן העדפנו להשאיר את ההחלטה לחופא, ואמרנו לו 'תסתכל איזה עוברים טובים יותר ולפי זה תחזיר'. זה כמו להטיל מטבע רק באופן

מושכל יותר". (אב גנטי לתאומים שנולדו בפונדקאות)

בתהליכי פונדקאות מסוימים (למשל בארצות הברית) קיימת אפשרות לבצע החזרה של שני עוברים לרחמה של הפונדקאית, שכל אחד מהם נוצר מזרעו של הורה אחר. במקרה ששני העוברים נקלטים, יהיו שני ההורים להורים ביולוגיים בעת ובעונה אחת, לאחד משני התאומים. אפשרות זאת הפכה להיות פופולרית על רקע השאיפה לאיזון בין שני ההורים, איזון שמופר כאשר רק אחד מבני הזוג נעשה הורה גנטי. גם אם אכן קונסטלציה זו משמרת איזון בין בני הזוג, יש להביא בחשבון שפתרון זה אינו מעלים את הסוגיה הגנטית. במקרים מסוימים פתרון זה מדגיש

שמישהו למעלה פשוט לא רוצה שאממש את זה. שאני גבר פגום". (אב לא גנטי)

ההורה הגנטי, לעומת זאת, עשוי במקרים מסוימים לחוש ציפייה הן ללקיחת אחריות הורית רבה יותר והן לחיבור אוטומטי ומיידי לרך הנולד. זאת, משום שהקשר הגנטי נתפס כעליון ובלתי ניתן לערעור. אחריות זו יכולה ליצור תחושות של לחץ ומתח רב יותר הן לקראת הלידה והן אחריה. "הרגשתי שהמצופה ממני לקחת תפקיד מוביל ולתפקד ב-100% ישר עם הלידה כי אלה הילדים הביולוגיים שלי". (אב גנטי לתאומים שנולדו בתהליך פונדקאות, על תחושותיו בחדר הלידה)

הידיעה שהצאצא נושא את המטען הגנטי שלו, יכולה להעצים תחושות של אשמה של ההורה הגנטי נוכח קשיים ובעיות שמגלה הילד, באופן שלא דווקא יאפשר לו לתפקד באופן מיטבי. כך למשל מתאר אב גנטי לילד שנולד לאחר תהליך פונדקאות ואובחן בגיל שנתיים על הספקטרום האוטיסטי את תחושותיו לעומת תחושות בן זוגו, האב הלא גנטי: "ברגע שהבנתי שהוא (הילד) על הספקטרום (האוטיסטי) חרב עלי עולמי, לא רק בגלל המשמעות של לגדל ילד כזה, אלא כי הרגשתי שזה בגלל הגנים הדפוקים שלי. לדן (שם בדוי של בן הזוג, האב הלא גנטי) נראה שהיה לו הרבה יותר קל לגשת לעניינים כי הוא לא הרגיש שזה משהו שהוא עשה או משהו שקרה בגללו". (אב גנטי לילד על הספקטרום האוטיסטי, שנולד בתהליך פונדקאות עם תרומת ביצית)

נראה כי מכיוון שזהותו של ההורה הגנטי היא עניין טעון, היא צפה ועולה דווקא במצבים שבהם מתעוררים קונפליקטים, בין אם בהקשר לקשיים בהורות עצמה (למשל, מול ילד שמבטא קושי, מצוקה או סובל מעיכוב התפתחותי), או בהקשר לזוגיות בין ההורים. במצבי קיצון של פרידה סוערת ובלתי מווסתת עלול הנושא הגנטי לעלות שוב כחלק מהמאבק בין בני הזוג הפרודים, במיוחד אם היחסים המשפטיים בין ההורה הלא גנטי לבין הילד לא הוסדרו באמצעות צו הורות. במצבי קיצון כאלה, ללא ההגנה המשפטית, עלול ההורה הלא גנטי למצוא עצמו נתון לחסדיו של ההורה הגנטי, בכדי להמשיך ולשמר את הקשר עם הילד. לחילופין, במקרים בודדים ביקשו הורים לא גנטיים לנתק את הקשר עם הילד בהעדר כל זיקה משפטית בינם לבין הילד ונוכח מערכת יחסים קשה עם בן הזוג לשעבר. על רקע הקלות היחסית שבה ניתן כיום להסדיר את היחסים בין ההורה הלא גנטי לבין הילד, מקרים שבהם בחרו ההורים שלא לעשות כן מעלים תהיות ושאלות לגבי יציבות הקשר.

רמת הקבלה של הזוגיות ההומוסקסואלית הייתה גבוהה, ונוצרו קשרים משמעותיים בין הסבים וסבתות לבין בני הזוג ומשפחותיהם, נראו פחות אירועים שבהם העדר הקשר הגנטי השליך על איכות הקשר עם דור הסבים. לעומת זאת, במקרים שבהם מלכתחילה הייתה קבלה נמוכה, עד כדי דחייה של הזוגיות ההומוסקסואלית, ניכרה פגיעות רבה יותר למצבים של חוסר קבלה של הנכד הלא גנטי, שנתפס כ"בלתי שייך" לשושלת המשפחתית. מקרים כאלה אמנם נתפסים כיוצאים מן הכלל, אך למרבה הצער קיימים בקליניקה.

"ההורים שלי אמרו לי, מבחינתנו זה לא נכד שלנו, ואתה לא אבא שלו (של הילד). דבר אחד זה לקבל את זה שאתם גרים יחד, אבל מכאן ועד לראות בכל זה משפחה יש דרך ארוכה". (אב הומוסקסואל מתאר את החוויה מול הוריו שאינם מוכנים להתייחס לילדו הלא ביולוגי, שמשויך גנטית לבן זוגו, כאל נכדם)

שאלת הגילוי לסביבה

הורים הטרוסקסואלים שהביאו ילדים לעולם בעזרת תרומת זרע או ביצית עדיין ניצבים בפני דילמה לגבי גילוי עובדת התרומה לילדיהם, גם אם בשנים האחרונות התחזקה מגמה המכירה ביתרונות רבים יותר בשיתוף הילדים במקורותיהם הגנטיים ובאופן שבו הגיעו לעולם (Turner & Coyle, 2000). ממצאי מחקרים מצביעים על יתרון בגילוי מוקדם ככל האפשר, עוד לפני גיל 7 (Ilioi, Blake, Jadv, 2017). עבודת הזוגות הלהט"בים דילמה זו לא מתקיימת, היות שמלכתחילה ברור לכול כי הילדים הגיעו לעולם באמצעות תרומה חיצונית וכי אין קשר גנטי של שני ההורים בו-זמנית לילדים. עם זאת, זוגות להט"בים רבים מתלבטים כיצד לגעת בגילוי הנושא, האם לשתף את הילדים באופן פראקטיבי בזהות ההורה הביולוגי, האם לשתף את הסביבה המתעניינת ואיזה מקום לתת לנושא בנרטיב המשפחתי. בפועל נראה כי הזוגות, ההומוסקסואליים והטרוסקסואליים, נעים על רצף שבין שקיפות מלאה להסתרה. המצדדים בגישה של השקיפות המלאה מציינים כי דווקא כאשר הם עונים לשאלת זהות ההורה הגנטי, הם חשים שהוא יורד מסדר היום. המצדדים בהסתרת הנושא מהסביבה, לפחות בשנים הראשונות, מעלים את החשש כי כאשר הסביבה מודעת לנושא לפני הילדים עצמם, יש סכנה בחשיפה בלתי מבוקרת של הילדים לזהות ההורה הלא ביולוגי מצד דמות חיצונית למשפחה הגרעינית. נראה כי בהתאם לגישה הרווחת גם

אותה, שכן מלכתחילה הסיטואציה של גידול תאומים יוצרת מנגנונים השוואתיים אוטומטיים שיש להיזהר מהם (Sandbank, 2003), וההבדל הגנטי בין שני התאומים עלול לייצר הדגשה של המרכיב ההשוואתי, שלא לטובתם.

במקרים אחרים, שבהם יש הכרה במשמעות הקשר הגנטי ושני ההורים מבטאים רצון להיות הורים גנטיים, מתקבלת החלטה מחייבת על מספר הילדים שבדעתם להביא לעולם. בהחלטה זו הם מתכוונים להבטיח איזון ושיווינות בין בני הזוג בדרך של מימוש ההורות הגנטית. ללא איזון כזה לעיתים מתערער יסוד חשוב במערכת היחסים הזוגית ונותר מתח וכעס של ההורה הלא ביולוגי, שכביכול נשללה ממנו זכותו.

"ידענו שחוץ מזה שאנחנו רוצות יותר מילד אחד כדי שיהיו להם אחים, אנחנו רוצות שתינו בסופו של דבר לחוות הריון, ללדת ושיהיה לכל אחת מאיתנו ילד ביולוגי". (אמא גנטית/ביולוגית לשני ילדים, שאת אחד מהם ילדה בת זוגה)

השפעת דור הסבים והסבתות

כאשר אנו מתבוננים בהורה הגנטי ובהורה הלא גנטי, עלינו להישיר מבט גם אל הוריהם, הסבים והסבתות הגנטיים והלא גנטיים. נמצא בעבר כי עצם הידיעה לגבי הקשר הגנטי בין סבתות וסבים לנכדיהם נתפסת על ידי ההורים כבעלת השפעה שלילית מסוימת על הקשר עם הסבים (סבא או סבתא), במיוחד במקרה של סבים לא גנטיים (Golombok et al., 2006). גם אם השפעת הסבים והסבתות במשפחות הלהט"ב בהקשר הגנטי טרם נחקרה, מן המקרים הקליניים שהגיעו אלי נראה כי לתפיסה של הסבים והסבתות את משמעות הקשר הגנטי על המשפחה הגרעינית יכולה להיות השפעה מכרעת על חיי המשפחה. במקרים רבים שבהם יש קבלה מלאה של הנכד הלא גנטי, הנושא הגנטי מקבל משמעות מצומצמת יותר והוא פחות טעון רגשית. לעומת זאת, במקרים שבהם הסב והסבתא מייחסים לנושא משמעות, וגם לאחר הלידה ממשיכים לצקת משמעות של הזיקה הגנטית לקשר בינם לבין נכדיהם, יכול להתפתח משבר משמעותי במערכת היחסים במשפחה המורחבת שעלול גם לחלחל לתוך המשפחה הגרעינית ואף לפרק את הזוגיות. מניסיוני בקליניקה נראה כי תפיסת העולם של הסב או הסבתא בנושא הזיקה הגנטית, שלא פעם מושפעת מתפיסות יותר שמרניות המדגישות את חשיבות "קשר הדם", מתבטאת עוד קודם להולדת הנכדים, בקבלה הבסיסית של הזוגיות ההומוסקסואלית של ילדיהם על ידיהם. במקרים שבהם

ככל האפשר ("תורמת" ולא "אמא", "מי האם הביולוגית" ולא "של מי הילד") וללא רתיעה מנגיעה ישירה בסוגיה באמצעות שאלות ישירות לגבי התפיסות והתחושות כלפי הנושא.

יש להיזהר מלייחס מלכתחילה משמעות רבה מדי להקשר הגנטי מאחר שלעיתים קרובות ההשפעה של הקשר הגנטי על מערכת היחסים בתוך המשפחה אינה מודעת והדגשה בלתי מידתית ובלתי הדרגתית של משמעותה, עלולה ליצור התנגדות וניכור. חשוב לחקור גם את תפיסת העולם של הדמויות המשפחתיות במשפחה המורחבת, בייחוד כאשר עולה שאלה של מידת הגילוי והסתרה של זהות ההורה הגנטי. למרות ההעדפה הטבעית להימנעות מסודות במשפחה וליצירת נרטיב שקוף וכן עבור הילדים מוקדם ככל האפשר, נדרשות הבנה ומתן לגיטימציה גם לחרדות, אשר עשויות להגביר את הרצון בהסתרה ואת ההכחשה של הנושא.

עבור ההורים ההטרוסקסואליים יש יתרון מובהק לצמצום ההסתרה בתוך התא המשפחתי, אולם בהקשר של העמדה מול הסביבה החיצונית יש לבצע הערכה מורחבת, הן של עמדות ההורים והן של העמדות בסביבתם (למשל הסבים והסבתות) טרם קבלת ההחלטה.

דגשים והכוונות טיפוליות

כאשר מטפלים בילד הגדל במשפחה להט"בית או בהוריו נראה כי חשובה התייחסות רגישה אך בלתי מכחישה של המטפל כלפי הנושא של הקשר הגנטי. מומלץ ראשית להבין את נקודת המבט של ההורים ושל הילד כלפי הנושא, וכן את הרקע המשפחתי המורחב, לפני שמגבשים עמדה לגבי השפעה אפשרית של הנושא הגנטי על חיי הרגש. לצורך הבנה מעמיקה זו, יש להעלות את הנושא במפגשים הראשוניים, תוך שימוש במושגים מדויקים ובלתי טעונים

מקורות

1. דונת, א' (2010). פרו-נטליזם סדוק: נרטיבים של הולדה ואי-הולדה בישראל. סוציולוגיה ישראלית, יא(2), 439-417.
2. זפרן, ר' (2015). הזכות להורות בישראל – מימוש שיווינוי בהסכמים לנשיאת עוברים. משפטים על האתר, גיליון ח'.
3. טבק-אבירם, א' (2011). הורות אחרת? על הדומה והשונה בהורות חד-מינית. אתר פסיכולוגיה עברית: <https://www.hebpsy.net/articles.asp?id=2550>
4. מילר, א' (1979/2000). הדרמה של הילד המחונן. דביר הוצאה לאור.
5. Blake, N., Carone, E., Raffanello, J.S., Ehrhardt, A.A. & Golombok, S. (1 April 2017). Gay fathers' motivations for and feelings about surrogacy as a path to parenthood. *Human Reproduction*, 32(4), pp. 860-867. <https://doi.org/10.1093/humrep/dex026>.
6. Carone, N., Baiocco, R., Manzi, D., Antonucci, C., Caricato, V., Pagliarulo, E. & Lingiardi, V. (1 February 2018). Surrogacy families headed by gay men: Relationships with surrogates and egg donors, fathers' decisions over disclosure and children's views on their surrogacy origins. *Human Reproduction*, 33(2), pp. 248-257. <https://doi.org/10.1093/humrep/dex362>.
7. Golombok, S., Murray, C., Jadva, V., Lycett, E., MacCallum, F., & Rust J. (1 July 2006). Non-genetic and non-gestational parenthood: Consequences for parent-child relationships and the psychological well-being of mothers, fathers and children at age 3. *Human Reproduction*, 21(7), pp. 1918-1924. <https://doi.org/10.1093/humrep/del039>.
8. Ilioi, E., Blake, L., Jadva, V., Roman, G. & Golombok, S. (2017). The role of age of disclosure of biological origins in the psychological wellbeing of adolescents conceived by reproductive donation: A longitudinal study from age 1 to age 14. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58, 315-324. doi:10.1111/jcpp.12667.
9. Sandbank, C.A. (2003). *Twin and Triplet Psychology: A professional guide to working with multiples*. London, UK: Taylor & Francis.
10. Suter, M. (1 April 2016). In vitro gametogenesis: Just another way to have a baby?, *Journal of Law and the Biosciences*, 3, 1, pp. 87-119. <https://doi.org/10.1093/jlb/lsv057>.
11. Turner, A.J. & Coyle, A. (2000). What does it mean to be a donor offspring? The identity experiences of adults conceived by donor insemination and the implications for counselling and therapy. *Human Reproduction*, 15, 2041-2051.
12. Wyverkens, E., Provoost, V., Ravelingien, A., De Sutter, P., Pennings, G. & Buysse, A. (1 June 2014). Beyond sperm cells: A qualitative study on constructed meanings of the sperm donor in lesbian families. *Human Reproduction*, 29(6), pp. 1248-1254. <https://doi.org/10.1093/humrep/deu060>.